

تقدیم
!برچسب! لڑا

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق

شماره ثبت ۱۶۸
شماره ۴

۳۲۸۰ / ۱۰ / ۲۶

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

015944

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)

بررسی ارث زوجه از عقار در فقه امامیه و حقوق مدنی

محمد رضا رضای نژاد

استاد راهنما:

دکتر جواد سرخوش

زمستان ۱۳۷۹

۳۹۵۲۴

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)

بررسی ارث زوجه از عاقل در فقه امامیه و حقوق مدنی

محمد رضا رمضان نژاد

استاد راهنما:

دکتر جواد سرخوش

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین سعید رجحان

زمستان ۱۳۷۹

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه، اقتباس و... از این پایان نامه کارشناسی ارشد
برای دانشگاه امام صادق علیه السلام محفوظ است. نقل
مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای محمد رضا رضانی نژاد د ۹۳۵۳۵۱۶۳۰۷

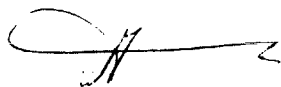
تحت عنوان

بررسی ارث زوجه از عقار در فقه امامیه و حقوق مدنی

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته

پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی محل امضاء

(۱) استاد راهنما: دکتر چواد سرخوش

(۲) استاد مشاور: حجه الاسلام رجحان

(۳) نماینده شورای

تحصیلات تکمیلی دانشکده: دکتر هوشنگی

(۴) اساتید ناظر:

(۱)

(۲)

آقای صفرآقامهدوی

تقدیم به خاک پای مادرم

پدرم

و اساتیدم

چکیده

از دورترین ادوار تاریخ، که بشر زندگی اجتماع بخود را با تشکیل خانواده آغاز کرد و مالکیت شخصی برای او شناخته شد، مسأله «میراث» نیز که در واقع، تعیین تکلیف اموال و دارائی آدمی، بعد از فوت اوست، مورد توجه قرار گرفت.

علی الاصول، معیار انتقال اموال انسان به دیگران، پس از فوت، وجود نوعی علقه و رابطه شرعی میان متوفی و کسانی است که بعد از او اموالش را تصاحب می‌کنند، و قاعدتاً، هر چه درجه علاقه و نزدیکی شخص با متوفی بیشتر باشد، در تصاحب اموال او، اولویت خواهد داشت.

علقه‌ای که موجب وراثت بین دو نفر می‌شود یا «علقه نسبی» است و یا «علقه سببی».

«علقه سببی» عبارت است از علقه‌ای که در اثر زوجیت بین دو نفر به وجود می‌آید. قانون مدنی ایران به تبعیت از فقه امامیه ارث را یکی از اسباب تملک شمرده است و دو امر «نسب» و «سبب» را موجب ارث دانسته است و ماده (۸۶۴) قانون مدنی بیان می‌کند که: «از جمله اشخاصی که به موجب «سبب»، ارث می‌برند، هر یک از زوجینی است که در حین فوت دیگری زنده باشد.»

در قانون مدنی ایران که از فقه امامیه اقتباس شده است ارث زوجه از دارائی شوهر، در مقابل ارث شوهر از اموال زوجه سه تفاوت مهم و چشمگیر دارد:

۱- اصولاً سهم الارث زن، نصف سهم الارث مرد است (ماده ۹۱۳ قانون مدنی)

۲- در صورتی که شوهر، وارث منحصر به فرد زوجه متوفای خود باشد، تمام ترکه به او تعلق می‌گیرد؛ ولی در صورتی که زوجه، وارث منحصر به فرد باشد فقط $\frac{1}{4}$ ترکه به او داده می‌شود و مابقی در حکم اموال بلا وارث و در اختیار حاکم است. (ماده ۹۴۹ قانون مدنی)

۳- شوهر در جمیع اموال و ماترک همسر خود سهیم است و به میزان سهم الارث خویش (بر حسب مورد $\frac{1}{4}$ و $\frac{1}{2}$) از تمام آن اموال ارث می‌برد؛ ولی زن فقط از اموال منقول و قیمت ابنیه و اشجار، سهم خود را می‌برد و از زمین مطلقاً نه عینی و نه قیمت؛ و از ابنیه و اشجار هم، از عینی آنها نصیبی ندارد. (مواد ۹۴۶ و ۹۴۷ قانون مدنی)

واژه‌های کلیدی: ارث، عتار، زوجه، ورثه، حرمان، اموال

الملخص

ان مسألة الارث كانت مطروحةً عند الانسان منذ زمن طويل . حينما بدأ الانسان حياته الاجتماعيه بواسطة تكوين حياة عائلة بعين هذا الارث مصير الاموال الباقية بعد موت الانسان.

فى الاصل ان ملاك التوارث بعد موت المورث هى العلاقة الشرعية بين المورث والورثه الذين يمتلكون امواله بعد موته و على القاعدة كلما كانت هذه العلاقة اقرب بين المورث والورثه فهم اولى فى التملك فى امواله. هذه العلاقة التى توجب الوراثه بين الشخصيين اما ان تكون علاقة نسبىة او سببىة.

العلاقة السببىة هى العلاقة التى توجد بسبب الزواج.

القانون المدنى الايرانى - حسب اتباعه الفقه الامامى - يعتبر الارث احد اسباب التملك وكذلك العلاقة «النسبىة» و «السببىة» يعتبرهما من موجبات الارث و توضح المادة القانونية رقم (٨٦٤) بأن: «الزوجان يتوارثان عند موت احدهما للعلاقة السببىة».

وقد يصرح فى القانون المدنى الايرانى الذى اخذ من فقه الامامى ثلاث ميزات بين الزوجة الوارثة لزوجها والزوج الوارث لزوجته و من كمالى:

١- على الاصل حصة المرأة من الارث نصف حصة الرجل من الارث (المادة القانونية رقم ٩١٣ فى القانون المدنى) للذكر مثل حظ الانثيين)

٢- ان كان الزوج وارثاً للزوجة ولم يكن لها وارث غيره فيمتلك الرجل كل اموالها ولكن ان كانت الزوجة وارثةً لزوجها ولم يكن له وارث غيرها فتمتلك الزوجة ربع ماله و يعتبر الباقي فى حكم الاموال بلا وارث و يرد الى الحاكم (المادة القانونية رقم ٩٤٩ فى القانون المدنى)

٣- الزوج يشارك الزوجة فى جميع تركتها و يرثها بمقدار حصته من الارث فله النصف ان لم يكن لها وله الربع ان يكن لها وله) ولكن الزوجة لا ترث الا من الاموال المنقولة و ثمن الابنية و الاشجار، و لكنها لا ترث فى العقار عيناً ولا ثمناً؛ ولا ترث فى الاشجار والابنية عيناً (المواد القانونية ٩٤٦ و ٩٤٧ فى القانون المدنى).

اللغات المفتاحية: الارث، العقار، الزوجة، الورثه، الحرمان الاموال

فهرست مطالب

<u>عنوان</u>	<u>شماره صفحه</u>
مقدمه که شامل سه قسمت زیر است :	۱
۱- معنای لغوی و اصطلاحی ارث	۱
۲- اهمیت و جایگاه ارث	۳
۳- بیان موضوع تحقیق	۵
بخش اول: بررسی تاریخی میراث زوجه	۱۲
فصل اول	۱۲
۱-۱: میراث زوجه قبل از اسلام	۱۲
۱-۱-۱- میراث زوجه در رم	۱۲
۱-۱-۲- میراث زوجه در یونان	۱۳
۱-۱-۳- میراث زوجه در مصر	۱۴
۱-۱-۴- میراث زوجه در شریعت یهود	۱۴
۱-۱-۵- میراث زوجه در ایران قبل از اسلام	۱۵
۱-۱-۶- میراث زن و اسباب در دوره جاهلیت	۱۷
۱-۱-۷- اسباب ارث نزد اعراب جاهلی	۱۸
فصل دوم	۲۰
۲-۱- میراث زوجه بعد از اسلام	۲۰
۱-۲-۱- آیه ارث و شأن نزول آن	۲۰
۲-۲-۱- میزان سهم الارث زن از نظر قرآن و بیان حکمت آن	۲۱

۲۲	بخش دوم: شرایط تحقق ارث زوجه
۲۳	فصل اول
۲۳	۱-۲- وجود علقه زوجیت
۲۳	۱-۱-۲- صحت نکاح و مسأله دخول
۲۴	۱-۱-۱-۲- دلایل ارث نبردن زوجه در صورت عدم دخول
۲۵	۱-۱-۱-۱-۲- اجماع
۲۶	۱-۱-۱-۱-۲- روایات
۲۷	۱-۱-۱-۱-۲- دلیل عقلی (سوء نیت زوج)
۲۸	۱-۲- بررسی نقش چند موضوع در صحت عقد نکاح
۲۸	۱-۲-۱-۲- صیغه عقد نکاح
۳۰	۱-۲-۲- صیغه نکاح از نظر قانون مدنی
۳۰	۱-۲-۳- نقش اجازه ولی در نکاح
۳۰	۱-۲-۳-۱- نکاح صغار
۳۱	۱-۲-۳-۲- حکم میراث زوجین صغیر
۳۵	۱-۲-۳-۳- میراث زوجین در عقد فضولی
۳۶	۱-۲-۳-۴- نکاح دختری که شوهر نکرده است
	۱-۲-۳-۵- نظریات مختلف در مورد شرط اجازه ولی
۳۸	۱-۲-۳-۶- آیا نکاحی که بدون اجازه ولی واقع شده است صحیح است؟
۴۰	۱-۲-۳-۷- نظر شیخ طوسی در مبسوط
۴۰	۱-۲-۳-۸- حکم موضوع در قرآن مدنی

- ۴۴ ۲-۱-۴- نکاح با خارجیان
- ۴۵ ۲-۱-۵- نکاح در حال مرض منتهی به فوت
- ۴۶ ۲-۱-۵-۱- بحثی در مفهوم بطلان نکاح مریض
- ۴۸ ۲-۱-۵-۲- بررسی مسائل مختلف در نکاح مریض
- ۵۱ ۲-۱-۶- عدم فساد نکاح برای تحقق ارث زوجه
- ۵۲ ۲-۱-۶-۱- ارث مجبوس در نکاح فاسد
- ۵۳ ۲-۱-۶-۲- حکم میراث مسلمین در نکاح فاسد
- ۵۴ ۲-۱-۶-۳- تکلیف دادگاه در مورد اختلاف فتوی در بطلان نکاح

۵۷ فصل دوم: شرط بقاء رابطه زوجیت تا زمان فوت

- ۵۷ ۲-۲- در استحقاق زوجه از میراث
- ۵۷ ۲-۲-۱- میراث زوجه در طلاق رجعی
- ۵۹ ۲-۲-۲- میراث زوجه در طلاق که به حکم دادگاه واقع می شود
- ۶۰ ۲-۲-۲-۱- استدلال بر باین بودن طلاق حاکم
- ۶۲ رویه محاکم
- ۶۳ ۲-۲-۳- طلاق در حال مرض و مسأله ارث زوجه
- ۶۳ ۲-۲-۳-۱- حکم ماده ۹۴۴ قانون مدنی
- ۶۴ ۲-۲-۳-۲- نظرفقها اهل سنت
- ۶۵ ۲-۲-۳-۳- مبنای ارث بردن زوجه در طلاق در حال مرض
- ۶۵ ۲-۲-۳-۳-۱- روایات (مبنای شرعی)

- ۶۶ ۲-۳-۳-۲-۲ - جہات فلسفی واجتماعی موضوع (مبنای عقلی و عرفی)
- ۶۷ ۴-۳-۲-۲ - حکم میراث در طلاقى که به در خواست زن واقع مى شود
- ۶۷ ۱-۴-۳-۲-۲ - آیا قصد اضرار زوج موجب ارث بردن زوجه است؟
- ۶۸ ۲-۴-۳-۲-۲ - بیان نظر صاحب شرایع در میراث زوجه در این فرض
- ۶۹ ۳-۴-۳-۲-۲ - روایاتی که قصد اضرار را علت ارث زوجه می دانند
- ۷۰ ۴-۴-۳-۲-۲ - نتیجه بحث
- ۷۱ ۵-۴-۳-۲-۲ - نظر قانون مدنی
- ۷۲ ۶-۴-۳-۲-۲ - نقل رویه قضائی
- ۷۴ فصل سوم - شرط دائمی بودن نکاح (حکم میراث زوجه در نکاح منقطع)
- ۷۵ ۱-۳-۲ - نظریات فقهاء در مورد میراث زوجین در نکاح منقطع
- ۷۵ ۱-۱-۳-۲ - وجود تو ارث به طور مطلق
- ۷۵ ۲-۱-۳-۲ - وجود تو ارث در صورت انتضاء شرط عدم تو ارث
- ۷۶ ۳-۱-۳-۲ - وجود تو ارث با قرار دادن شرط
- ۷۷ ۴-۱-۳-۲ - عدم تو ارث به طور مطلق
- ۷۸ ۲-۳-۲ - ترجیح نظریه عدم تو ارث ودلائل آن
- ۷۸ ۱-۲-۳-۲ - استدلال منطقی
- ۸۰ ۲-۲-۳-۲ - روایات مورد استناد
- ۸۲ ۳-۳-۲ - نتیجه بحث
- ۸۲ ۴-۳-۲ - نظر قانون مدنی

- فصل چهارم - عدم عروض موانع ارث ۸۶
- ۱-۴-۲ کافر شدن زوجه موجب محرومیت او از ارث است ۸۶
- ۲-۴-۲-بحثی در ازدواج مسلمان با غیر مسلمان و محرومیت زوجه از ارث ۸۸
- ۱-۲-۴-۲-ازدواج زن مسلمان با مرد غیر مسلمان ۸۸
- ۱-۱-۲-۴-۲-مرتد شدن زوج بعد از ازدواج با زن مسلمان ۸۹
- ۱-۱-۱-۲-۴-۲-مرتد فطری شدن زوج و حکم میراث زوجه ۸۹
- ۲-۱-۱-۲-۴-۲-مرتد ملی شدن زوج و حکم میراث زوجه که خود دو فرض دارد ۸۹
- ۱-۲-۱-۱-۲-۴-۲-ارتداد ملی زوج قبل از دخول ۹۰
- ۲-۲-۱-۱-۲-۴-۲-ارتداد ملی زوج بعد از دخول ۹۰
- ۲-۲-۴-۲-ازدواج مرد مسلمان با زن غیر مسلمان ۹۱
- ۳-۴-۲-زوجه قاتل ارث نمی برد ۹۳
- ۴-۴-۲-لعان از موانع ارث است ۹۴
- بخش سوم. سهم الارث زوجه ۹۵
- فصل اول: آیا زوجه به فرض ارث می برد؟ ۹۵
- ۱-۳-کدام یک از وارث به فرض ارث می برند؟ کدام یک به رد؟ ۹۵
- ۱-۱-۳-زوجه صاحب فرض است ۹۵
- ۲-۱-۳-فرض زوجه ۹۶
- ۳-۱-۳-اختلاف نظر فقهاء امامیه و اهل سنت در معنای فرزندان ۹۷
- ۴-۱-۳-سهم الارث زوجات متعدد ۹۷
- ۵-۱-۳-تساوی سهم زن و مرد در حقوق و وظیفه مستمری ۹۸

- فصل دوم: میزان ارث بری زوجه از دارائی زوج ۱۰۰
- ۲-۳- سهم الارث زوجه‌ای که وراثت منحصر به فرد است ۱۰۰
- ۱-۲-۳- نظر فقهاء اهل سنت ۱۰۰
- ۲-۲-۳- نظر فقهاء شیعه ۱۰۱
- ۱-۲-۲-۳- بررسی نظریات سه گانه فقها شیعه و مستند آنها ۱۰۲
- ۱-۱-۲-۲-۳- نظریه‌ای که زوجه را وارث تمام ترکه می‌داند ۱۰۲
- ۲-۱-۲-۲-۳- نظریه‌ای که زوجه را از ارث بردن بیش از $\frac{1}{4}$ محروم می‌داند ۱۰۳
- ۳-۱-۲-۲-۳- تفکیک بین زمان حضور امام و زمان غیبت ۱۰۷
- ۴-۱-۲-۲-۳- ارزیابی نظرات سه گانه فقها شیعه ۱۰۸
- ۳-۲-۳- نظر قانون مدنی ۱۱۳
- ۴-۲-۳- چگونه مصرف سهم الارث امام (حاکم) ۱۱۴
- ۱-۴-۲-۳- بررسی فتنه‌ی ۱۱۴
- ۲-۴-۲-۳- حکم موضوع در قوانین ۱۱۶
- ۵-۲-۳- میراث زوجه‌ای که قرابت نسبی با متوفی دارد ۱۱۷
- بخش چهارم اموال موضوع ارث زوجه ۱۱۹
- طرح بحث و بیان اختلاف نظر امامیه با اهل سنت ۱۱۹
- فصل اول: آیا زوجه از تمام اموال شوهر ارث می‌برد؟ ۱۲۲
- ۱-۴- محرومیت زوجه از بعضی اموال و آراء مختلف فقهاء ۱۲۲
- ۱-۱-۴- نقل نظریات و دلیل آنها ۱۲۲
- ۱-۱-۱-۴- ارث بردن از تمام ترکه (نظر ابن جنید) ۱۲۳

- ۱۲۵ مستند نظریه ابن جنید
- ۱۲۶ ۴-۱-۱-۲- محرومیت زوجه از عین زمین وارث بردن او از قیمت زمین (نظر سید مرتضی)
- ۱۲۶ دلیل محروم نبودن زوجه از قیمت زمین (مستند نظریه سید مرتضی)
- ۱۲۹ ۴-۱-۱-۳- حرمان زوجه از عین و قیمت زمین و عین ساختمان و درختان
- ۱۲۹ مستند نظریه حرمان
- ۱۳۰ ۴-۱-۱-۴- محروم نبودن زوجه از عین اشجار
- ۱۳۱ ۴-۱-۱-۵- اختصاص حرمان به زمین خانه و اماکن مسکونی
- ۱۳۱ ۴-۲-۲- روایت مربوط به حرمان زوجه از بعضی ترکه
- ۱۳۱ ۴-۲-۱- نقل روایات
- ۱۳۷ ۴-۲-۲- بررسی روایات
- ۱۳۹ ۴-۲-۳- معانی کلمات
- ۱۴۰ ۴-۲-۴- احتمال یکی بودن تعدادی از روایات
- ۱۴۲ ۴-۲-۵- توجیه صاحب دعائم الاسلام از اخبار حرمان
- ۱۴۴ ۴-۳-۳- ارزیابی دلائل محرومیت زوجه
- ۱۴۴ ۴-۳-۱- حرمان زوجه در کتاب و سنت
- ۱۴۵ ۴-۳-۲- فلسفه حرمان زوجه
- ۱۴۷ ۴-۳-۳- اجماع فقهاء بر محرومیت فی الجمله زوجه
- ۱۴۹ ۴-۳-۳-۱- علت عدم تعرض بعضی مفسرین به این موضوع
- ۱۵۰ ۴-۳-۳-۲- نظر علامه طباطبائی صاحب تفسیر المیزان
- ۱۵۱ ۴-۳-۳-۳- بررسی کلام ابن جنید